

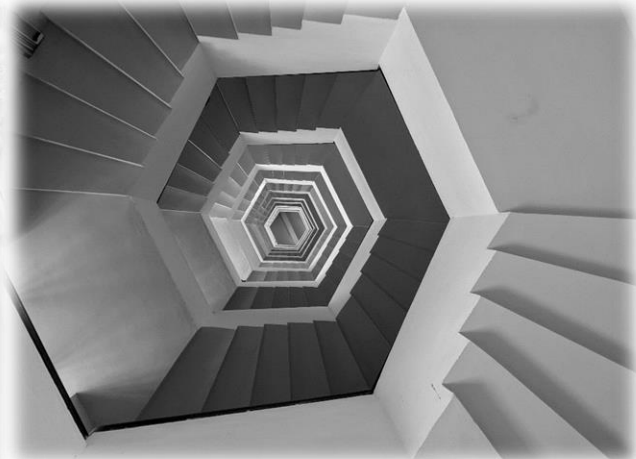
Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

(Rezime)

MODEL PARTNERSTAVA IZMEĐU VISOKOG OBRAZOVANJA I BIZNISA

Za promociju inkubacije, start-apa i
preduzetništva u kulturnim i kreativnim
industriama

Podrška Evropske komisije za izradu ove publikacije ne predstavlja potvrdu sadržaja koji odražava stavove samo autora, a Komisija se ne može smatrati odgovornom za bilo kakvu upotrebu informacija sadržanih u njoj.

JAČANJE PREDUZETNIŠTVA I INOVACIJA U KULTURNIM I KREATIVNIM INDUSTRIJAMA KROZ INTERDISCIPLINARNO OBRAZOVANJE

Ugovor o grantu: 2020-1-BG01-KA203-079193

Projekat finansira Erasmus+ program
Evropske unije

Kulturne i kreativne industrije (KKIs)¹ su prepoznate kao pametni, održivi i inkluzivni pokretači rasta u Evropi. Osim što doprinose ekonomskom rastu, one doprinose društvenoj koheziji, neguju inovacije i otvaraju radna mesta na lokalnom i regionalnom nivou, uprkos izazovima sa kojima se privrede evropskih zemalja suočavaju nakon postkriznih restriktivnih javnih budžeta. Netehnološke inovacije najefikasnije premošćuju prioritete društvenog i ekonomskog razvoja. Ipak, KKI su regionalno opredeljene, razvijaju se na osnovu lokalnih resursa i donose vrednost zajednicama otvaranjem radnih mesta na regionalnom i lokalnom nivou.

Međutim, poslovno i umetničko obrazovanje i usavršavanje ne odražavaju na adekvatan način ovaj trend, posebno u zemljama južne i istočne Evrope. Neophodne sektorske veštine za rad u KKI tiču se na upravljanja znanjem i kreativnošću i brzo se menjaju.

Projekat *FENICE: Jačanje preduzetništva i inovacija u kulturnim i kreativnim industrijama kroz interdisciplinarno obrazovanje* temelji se na shvatanju da je neophodno interdisciplinarno i relevantno stručno obrazovanje koje se zasniva na predmetima iz biznisa, menadžmenta, preduzetništva, IT, medija itd, pored kulture i umetnosti, da bi KKI mogle da održe svoj društveni uticaj.

Opšti cilj projekta FENICE je da promovise saradnju, inovacije i razmenu dobrih praksi među zainteresovanim organizacijama iz pet evropskih zemalja – Bugarske, Grčke, Rumunije, Portugala i Srbije – u unapređenju kvaliteta i relevantnosti poslovnog obrazovanja za KKI, podstičući njihov inovativni potencijal i društveni uticaj.

Predviđeni dugoročni uticaj projekta je:

- ✓ potvrditi kredibilitet KKI kao inovativnih, inkluzivnih i održivih sektora,
- ✓ doprineti razvoju interdisciplinarnih obrazovnih programa koji odgovaraju trenutnim i budućim potrebama KKI za veštinama i povećati pozitivan efekat prelivanja na druge industrije i društvo,
- ✓ doprineti uspostavljanju univerzitetskih kreativnih partnerstava koja uključuju poslovni sektor i vlasti da podrže KKI unutar zajednica i regiona, i
- ✓ olakšati transfer znanja i kapaciteta u upravljanju KKI između evropskih obrazovnih institucija i regiona.

Ovaj uticaj se postiže ne samo kroz razradu interdisciplinarnih nastavnih planova, materijala za obuku, studija slučaja najbolje prakse i platforme za e-učenje za menadžment i preduzetništvo u KKI, već i kroz razradu modela za ponudu VŠU²-biznis saradnje, nudeći različite scenarije kako akademska zajednica i industrija mogu udružiti snage da promovisu inkubaciju, start-up, preduzetništvo, karijerno savetovanje i profesionalne puteve za studente, diplomce i zaposlene profesionalce.

¹ Zelena agenda Evropske Unije - Otključavanje potencijala kulturnih i kreativnih industrija definiše ove industrije neisključivo kao izvođačke umetnosti, vizuelne umetnosti, kulturno nasleđe, film, DVD i video, televiziju i radio, video igrice, nove medije, muziku, knjige i štampu, arhitektura i dizajn, uključujući grafički dizajn, modni dizajn, oglašavanje. Kulturne industrije proizvode i distribuiraju dobra ili usluge za koje se u trenutku razvoja smatra da imaju specifičan atribut, upotrebu ili svrhu koja otelovljuje ili prenosi kulturne izraze, bez obzira na komercijalnu vrednost koju mogu imati. Kreativne industrije su one industrije koje koriste kulturu kao ulaz i imaju kulturnu dimenziju, iako su njihovi rezultati uglavnom funkcionalni (European Commission, 2010).

² Visokoškolska ustanova

SPECIFIČNOSTI VŠU-BIZNIS PARTNERSTAVA

Saradnja između akademske zajednice i biznisa ostaje visoko na listi strateških prioriteta univerziteta širom sveta. Ona mora da podstakne razmenu najsavremenijih znanja, izgradnju kompetencija, da podstakne diplomce da steknu relevantne veštine i način razmišljanja koji su potrebni za kvalitetno zapošljavanje, ali i da podstakne inovacije, preduzetništvo i kreativnost. Olakšavanje pristupa znanju deljenjem rezultata istraživanja i poboljšanjem prenosa znanja između istraživačkih institucija i industrije je ključ za stvaranje inovativnih ekosistema (European University Association, 2023).

Univerziteti i biznisi su razvili različite scenarije i načine saradnje u proteklih sto godina. Međutim, postojala je stalna potreba za poboljšanjem zbog promene strukture privrede i načina na koji se vrednost stvara i distribuira u društvu. Takođe, pristupi se moraju prilagođavati svim sektorima privrede i propisima koji regulišu obrazovanje u zemljama poslovanja.

Unutar visokoškolskih ustanova, ovaj tip saradnje se izvodi uz pomoć ili posebnih jedinica – kao što su karijerni centri, odeljenja za usavršavanje i praktično obrazovanje, kancelarije za transfer tehnologija – ili direktno od strane akademskog sektora. Ovakve saradnje su najčešće „predmetne“ i variraju između naučnih oblasti.

Kada se fokusiramo na kulturne i kreativne industrije, moramo uzeti u obzir specifičnosti kulturnog i kreativnog sektora.

Prva specifičnost se odnosi na važnost lokalne i regionalne sredine.

KKI napreduju na osnovu ljudskog kapitala i na resursima koje su stvorili ljudi (kao što je nasleđe) i stoga su specifične. U tom cilju, profil KKI na određenom geografskom području je takođe specifičan. Istovremeno, VŠU se smatraju važnim akterima u regionalnom i lokalnom razvoju koji je takođe ugrađen u principe pametne specijalizacije³ i partnerstava za regionalne inovacije⁴ na kojima počiva kreiranje politike evropskog regionalnog razvoja.

Na drugom mestu su interdisciplinarnost i fragmentacija KKI. Zelena knjiga o potencijalu KKI Evropske komisije (COM (2010) 183 Final) definiše deset tipova industrija – sve one spadaju u oblast različitih VŠU.

Nadalje, partnerstva sa KKI su otvorena, njima se upravlja u okviru disciplinskih i lokalnih mreža sa akademskim članstvom i članstvom zasnovanim na praksi, i gde angažman nema uvek opipljivu korist za VŠU. (Comunian, Taylor, & Smith, 2013). Dakle, oblici poslovne saradnje VŠU mogu da variraju u zavisnosti od industrije i da ih koordiniše određena univerzitetska jedinica kojoj je poverena akademsko-poslovna saradnja, a ne jedinica za istraživanje ili nastavu. Štaviše, interakcije između aktivnosti istraživanja i usavršavanja unutar KKI mogu dovesti do novih procesa razmene znanja kroz nove oblike organizacije, partnerstva, transdisciplinarnost, odgovornost i refleksivnost – nove kontekste stvaranja i širenja znanja. (Comunian, Taylor, & Smith, 2013).

Neki od najpopularnijih modela saradnje grupisani su u četiri glavne oblasti:

- (i) obrazovanje,
- (ii) istraživanje,
- (iii) valorizacija i
- (iv) menadžment

(Davey, Meerman, Galan Muros, Orazbayeva, & Baaken, 2018)

³ Pametna specijalizacija (S3) je razvojni pristup zasnovan na mestu koji se gradi na sredstvima i resursima dostupnim regionima i državama članicama i na njihovim specifičnim društveno-ekonomskim izazovima kako bi se identifikovale jedinstvene mogućnosti za razvoj i rast. Pametna specijalizacija spaja univerzitete, preduzeća, javnu upravu i civilno društvo oko odabranih prioriteta koje imaju za cilj regionalni razvoj (Evropska komisija, 2023).

⁴ Partnerstva za regionalne inovacije (PRI) su strateški okviri za teritorijalnu transformaciju i razvoj vođenu inovacijama, sa ciljem povezivanja na osnovu evropskog zelenog dogovora sa mogućnostima i izazovima zasnovanim na mestu. Oni se zasnivaju na pametnoj specijalizaciji, ali imaju širi društveni kontekst koji prevazilazi istraživanje, razvoj i inovacije (Evropska komisija, 2023).

Cilj FENICE modela VŠU-biznis saradnje je dvostruk:

- ✓ Da doprinese uspostavljanju funkcionalnih kreativnih partnerstava između VŠU, poslovnih činilaca i javnih uprava, kako bi se održali inovacijski i prelivni efekti kreativne ekonomije;

i

- ✓ Da maksimizuje uticaj integrisanih inovativnih nastavnih planova i programa kreiranih u okviru FENCE inicijative preko demonstracija, pilot obuka i razvoja pilot platforme za e-učenje za usavršavanje u oblasti menadžmenta i preduzetništva za KKI.

Model je zasnovan na postojećim modelima interaktivne saradnje između KKI, drugih poslovnih sektora, obrazovnih institucija i javnih uprava u partnerskim zemljama, širom EU i u praksi partnera na projektu, sa centralnom ulogom koju visokoškolske ustanove imaju u podsticanju kreativnosti i inovacija unutar zajednica u kojima rade.

S obzirom na obim i fokus FENICE projekta, akcenat je stavljen na oblasti i aktivnosti koje su najrelevantnije za KKI, na profile partnerskih institucija, kao i na potrebe ciljnih grupa koje su identifikovane putem fokus grupa i nestrukturiranih intervjua. Stoga, umesto pokušaja da predložimo opšti okvirni model, mi ćemo predložiti skup scenarija koji su prilagođeni profilima i potrebama različitih tipova VŠU koji nude obrazovanje u KKI oblastima.

FENICE model VŠU-biznis partnerstava će pomoći da se sve zainteresovane strane usmere i informišu o mogućim politikama i procedurama za podršku preduzetništvu studenata u KKI. To će nadalje pomoći partnerima na projektu da identifikuju kritične momente i upravljaju programom podrške. FENICE VŠU-biznis model ima za cilj da otvori mogućnosti mladim ljudima, kako studentima tako i diplomcima partnerskih univerziteta u projektu, ali i da proširi poslovne mogućnosti profesionalaca u oblasti.

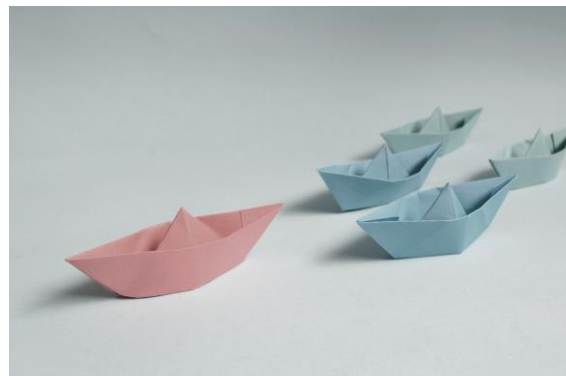
Sastavljen je od strane zajedničkog tima eksperata sa sledećih insitucija:

i licenciran je pod međunarodnom Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 internacionalnom licencom.

STRUKTURISANJE FENICE MODELA ZA VŠU-BIZNIS SARADNJE

PARTNERSKE ORGANIZACIJE I MOGUĆE OBLASTI PRIMENE PREDLOŽENIH MODELA I SCENARIJA

GREEK UNIVERSITIES NETWORK (GUNET) je neprofitna kompanija osnovana u septembru 2000. Misija organizacije je da promoviše, olakšava i koordinira korišćenje naprednih informacionih i komunikacionih tehnologija (IKT), usluga i aplikacija u grčkoj akademskoj zajednici za podršku grčkim VŠU u njihovoj misiji i uopšte u istraživanju i obrazovanju u Grčkoj.

Članovi GUNet-a su svi univerziteti u Grčkoj. Shodno tome, GUNET saraduje i podržava sve akademske zajednice u Grčkoj.

Od 2012. GUNet koordinira razvoj OpenCourseWare-a i otvorenih obrazovnih resursa od strane svojih članova na nacionalnom nivou.

[DETALJI PREDLOŽENOG MODELA](#)

UNIVERZITET U NOVOM SADU (UNS) je jedan od najvećih obrazovnih i istraživačkih centara u srednjoj Evropi.

Jedan od 14 fakulteta Univerziteta u Novom Sadu je Akademija umetnosti u Novom Sadu (AUNS), osnovana 1974. godine. AUNS je jedna od najvećih VŠU u Srbiji u oblasti umetnosti, koja obuhvata muzičke, dramske, likovne i primenjene umetnosti. Akademija umetnosti i Univerzitet u Novom Sadu su prepoznati kao reformski orijentisane institucije u regionu i širom univerziteta u Evropi.

[DETALJI PREDLOŽENOG MODELA](#)

NACIONALNI UNIVERZITET UMETNOSTI (UNArte) je najznačajnija rumunska umetnička akademska institucija sa više od 150 godina istorije u sistemu stručnog tercijarnog obrazovanja.

UNArte nudi odgovarajuće kvalifikacije za buduće vizuelne umetnike, dizajnere i teoretičare istorije umetnosti. Podržava specifičnu saradnju u oblastima umetnosti, uklj. i saradnju sa preduzetnicima iz oblasti umetnosti i organizacijama koje se uspešno bave i organizacijom različitih vrsta događaja – internih i eksternih. zahvaljujući ovoj saradnji, UNArte uspešno podržava razvoj karijera svojih diplomaca.

[DETALJI PREDLOŽENOG MODELA](#)

UNIVERZITET ZA MENADŽMENT U VARNI je privatna poslovna škola koja se nalazi u Varni, Bugarska.

VUM je specijalizovan za društvene nauke i nudi studijske programe iz poslovnih studija, menadžmenta, administracije i turizma. Takođe pruža inovativno obrazovanje u oblasti kulinarstva i ugostiteljstva, kao i softverskog inženjerstva.

Univerzitet ima zavidno iskustvo u uspostavljanju održivih partnerstava sa različitim tipovima organizacija. Na prvom mestu treba istaći strateška partnerstva VUM-a sa brojnim evropskim univerzitetima koje omogućavaju instituciji da svojim studentima obezbedi duple diplome. Takođe je deo aktivne mreže od preko 120 VŠU iz više od 50 zemalja na 5 kontinenta - Evropi, Aziji, Južnoj i Severnoj Americi, Africi.

VUM aktivno komunicira, ima potpisane sporazume o saradnji i redovno dobija povratne informacije od preko 50 poslovnih organizacija na nacionalnom nivou i učestvuje u 5 nacionalnih klastera. Bugarsko Ministarstvo ekonomije je 2012. godine odabralo VUM da organizuje i upravlja jednim od četiri međuniverzitetska preduzetnička centra u Bugarskoj, sa ciljem da unapredi preduzetničku kulturu univerzitetskih diplomaca i da im pruži podršku u osnivanju novih preduzeća.

[DETALJI PREDLOŽENOG MODELA](#)

PORTUCALENSE UNIVERZITET (UPT) je privatna visokoškolska ustanova, osnovana juna 1986. godine, u Portu, Portugalija.

Obrazovna ponuda UPT-a uključuje diplome osnovnih, integrisanih magistarskih, magistarskih i doktorskih studija raspoređenih na šest departmana: arhitektura i multimedija, pravo, psihologija i obrazovanje, ekonomija i menadžment, nauka i tehnologija i turizam, nasleđe i kultura. U UPT-u postoji i transverzalna posvećenost podučavanju inovacija i preduzetništva. Svi programi osnovnih studija koje Institucija nudi imaju posebnu nastavnu celinu čiji su opšti ciljevi podsticanje inicijativnog duha, promovisanje razvoja preduzetničkih i inovativnih veština, razumevanje dinamike stvaranja novih kompanija i upoznavanje budućih profesionalaca sa poslovnim okruženjem u kojim će operisati.

Od 2022. godine UPT je punopravni član EUA – Evropskog udruženja univerziteta, sa više od 850 univerziteta i nacionalnih rektorskih konferencija u 49 evropskih zemalja.

UPT održava čvrste veze sa organizacijama na regionalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou, unutar poslovnih oblasti koje se poklapaju sa njenim obrazovnim programima

[DETALJI PREDLOŽENOG MODELA](#)

BUGARSKA

PROFIL DRŽAVE

U Bugarskoj je prihvaćeno stanovište da kulturni i kreativni sektori i industrije imaju značajne inovacijske kapacitete koji donose novine i napredak u svim oblastima ekonomskog i društvenog života sa glavnim prednostima koje se vide u stvaranju bogatstva i koheziji, modernizaciji drugih industrija i poslovnih sektora, oblikovanju javnosti, prostora, obnavljanju urbanih i ruralnih područja, što obogaćuje vizuelna iskustva, pružajući nove sadržaje. Nadalje, oni takođe predstavljaju važan generator društvenih i inkluzivnih inovacija i novih poslovnih modela (Savet ministara Republike Bugarske, 2022).

Ipak, pozitivni efekti KKS i KKI u Bugarskoj su veoma neujednačeni i vidljivi su pretežno u glavnom gradu Sofiji i u druga dva-tri velika grada: Plovdivu, Varni i Burgasu. Ne postoji dovoljan broj istraživanja o KKI u Bugarskoj, što za sobom povlači i nedovoljan broj uporedivih podataka o tome kako ove industrije funkcionišu u celoj zemlji i izvan područja Sofije i Plovdiva.

Glavne specifičnosti i trendovi KKI u Bugarskoj u poslednjoj deceniji su:

- ✓ Zaposlenost u KKI je u stalnom porastu od 2008. godine;
- ✓ Na nivou EU, Bugarska se nalazi na poslednjem mestu u pogledu decentralizacije kulturnog sektora, ali je među prvih 10 u pogledu ekonomskog doprinosa i zapošljavanja unutar KKI;
- ✓ Sektor kulture beleži veoma veliki broj zaposlenih, što je posledica činjenice da mnogi ljudi često rade na više mesta;
- ✓ Najveći udeo kulturnih aktivnosti, udela i investicija kao i njihova dodata vrednost (preko 86%) su visoko koncentrisani u glavnom gradu Sofiji;
- ✓ KKI su četvrti najvažniji sektor u privredi Sofijske opštine već 13 godina za redom uprkos pandemiji COVID-19, iako to nije slučaj za ostatak zemlje (Kirilova i Popov, 2022)].

Situacija je veoma slična i sa inovacijama.

Zajedno sa Poljskom, Letonijom, Mađarskom i Rumunijom, Bugarska spada u kategoriju **inovatora u nastajanju** unutar EU koji pokazuju inovacioni kapacitet na 50% od proseka EU (Savet ministara Republike Bugarske, 2022). Učinak Bugarske je najbolji u oblastima „digitalizacija“, „intelektualna imovina“ i „održivost životne sredine“, a najgori u oblastima „finansiranje i podrška“, „atraktivni istraživački sistemi“ i „ulaganje u kompanije“ (Savet ministara Republike Bugarska, 2022).

U pogledu geografske zastupljenosti, najinovativniji regioni su: severoistočni (oko Varne), jugozapadni (gde se nalazi glavni grad Sofija) i južno-centralni (oko drugog grada po veličini - Plovdiva koji je imao titulu prve prestonice kulture u Bugarskoj u 2019). Ovaj razvoj je takođe u velikoj meri posledica širenja infrastrukture visokog obrazovanja i istraživanja koji su takođe koncentrisana u tri gore pomenuta regiona.

Zbog svoje raznolikosti i interdisciplinarnosti, KKI su raspoređeni po prioritetima i interventnim merama u Bugarskoj kako na nacionalnom tako i na regionalnom nivou. Inovacione strategije za pametnu specijalizaciju (SS) navode prioritete za javna ulaganja u različitim regionima, nominujući tematsku oblast „Nove tehnologije za kreativne i rekreativne industrije“. Međutim, elementi KKI se mogu naći u ostala 3 od svih 5 drugih tematskih oblasti.

Istovremeno, sektor kulture **nije razmatran kao posebna oblast** u strategijama razvoja regiona (uz neke izuzetke). Kreativne industrije su delimično obuhvaćene strateškim planovima u svojim ciljevima i merama. Umesto toga, njihovi rezultati se predstavljaju kao osnove za postizanje konkretnih ciljeva i prioriteta. Kultura se posmatra kao izvor ekonomskih i društvenih koristi za društvo, a ne kao sektor, a ističe se njena uloga u razvoju turizma. Ova situacija je pogoršana nedostatkom konzistentnih studija i statističkih podataka o ekonomskom učinku KKI koji bi podržali makroekonomske analize i omogućili formulisanje potkrepljenih realnih prognoza o njihovoj ulozi u zajednicama i regionima.

U tom kontekstu, očigledno je da je potrebno više napora i organizovanih aktivnosti od strane visokog obrazovanja, biznisa i profesionalaca koje bi motivisale donosiocima odluka na regionalnom i lokalnom nivou da unaprede svoje politike, prilagode ih rastu i inovativnom potencijalu KKI i investiraju u njih.

Regionalni inovativni kapaciteti u Bugarskoj u oblasti novih tehnologija u kreativnim i rekreativnim industrijama

Visoko obrazovanje i istraživanje u oblasti KKI pružaju dve vrste institucija – institucije specijalizovane za obrazovanje u umetnosti i kulturi i one opšte sa predmetima i usavršavanjem u oblasti KKI. Postoje četiri specijalizovana državna univerziteta u oblasti umetničkog obrazovanja – 3 u Sofiji i 1 u Plovdivu (Akademija za muziku, igru i likovnu umetnost, Nacionalna akademija za pozorišnu i filmsku umetnost Krastjo Sarafov, Nacionalna muzička akademija Prof. Pančo Vladigerov i Nacionalna akademija umetnosti). Takođe postoji jedan univerzitet, specijalizovan za bibliotečke studije i jedan tehnički univerzitet, specijalizovan za arhitekturu – oba u Sofiji. Nadalje, nekoliko drugih univerziteta nudi programe iz oblasti kulture i umetnosti sa svojim fakultetima.

Očigledno je da je geografska koncentracija oko Sofije i Plovdiva prisutna i u obrazovnoj i istraživačkoj infrastrukturi KKI. Pored toga, obrazovanje vezano za umetnost i kulturu zanemaruje predmete koji se odnose na preduzetničke veštine i upravljanje pravima intelektualne svojine, dok u tehnološkom i poslovnom obrazovanju nedostaju predmeti iz oblasti kulture i umetnosti. **Potrebno je uložiti više napora u pogledu interdisciplinarnosti, jer je međutematska saradnja među visokoškolskim ustanovama koje nude programe usavršavanja unutar KKI i dalje slaba.**

U narednim godinama pristup pametne specijalizacije regionalnim inovacijama, koji je prioritet Evropske komisije i koji se oslanja na saradnju sa lokalnim poslovnim sferama i zainteresovanim stranama, treba da evoluiru u partnerstva za regionalne inovacije koja priznaju potrebu da se nauka pretvori u političke akcije, koji nude EU-alate za svaku teritoriju i oslanjaju se na lokalno eksperimentisanje. Trenutno su VŠI-poslovna partnerstva u kulturnom i kreativnom sektoru u Bugarskoj takođe prilično fragmentirana i odvijaju se na *ad hoc* osnovi. Glavna motivacija preduzeća da saraduju sa univerzitetima je traženje talenata/budućih zaposlenih, tako da se ova saradnja uglavnom odvija u oblasti obrazovanja i ostaje fokusirana na potrebe. Drugi, ali ograničeni razlozi za saradnju su pristup novim tehnologijama i infrastrukturi, rezultati istraživanja i umrežavanje sa ključnim međunarodnim partnerima. Ipak, visokoškolske ustanove orijentisane na umetnost i kulturu nemaju posebne sektore koji se bave sa biznisom i vrlo često ne mogu na adekvatan način da doprinesu partnerstvu.

Praktično, postoji samo nekoliko uspostavljenih struktura za podršku KKI - `Heritage.BG` Centar izvrsnosti i CreaTech klaster u Sofiji, a očekuje se da će rezultati njihove aktivnosti biti vidljivi u kratkom ili srednjem roku.

OPIS MODELA

S obzirom na raznovrsnost oblasti i poslovanja, poslovna partnerstva visokog obrazovanja u KKI mogu najbolje funkcionisati ako je njihova koordinacija institucionalizovana u strukturi VŠU. Kao i mnogi bugarski univerziteti, VUM je osnovao jedinicu za saradnju sa biznisom, pod nazivom Centar za razvoj karijere, alumni i poslovna partnerstva (KKDABP) koji funkcioniše pod rukovodstvom prorektora odgovornog za poslovne odnose i međunarodne standarde. Jedinica KKDABP može da koordinira partnerstva i umrežavanje KKI stvaranjem interne strukture – habova – kojima će biti poveren rad u oblastima koje spadaju u domen KKI, a koje uključuju:

(i) *obrazovne aktivnosti* – uklj. gostujuća predavanja, učešće predstavnika privrede na radionicama i konferencijama koje organizuje univerzitet, savetovanje u vezi sa osmišljavanjem i realizacijom nastavnog plana i programa, učešće na sajmovima zapošljavanja, organizovanje praksi, karijerno savetovanje i dr.

(ii) *istraživačka i kreativna partnerstva* – u obliku zajedničkih istraživačkih projekata, zajedničkih kreativnih projekata, istraživanja po narudžbini. U srednjem roku naponi će biti usmereni na akademsko i studentsko preduzetništvo, dok će komercijalizacija zajedničkih rezultata doći kao završna faza.

Habu će biti povereno organizovanje zajedničkog rada i saradnja umetnika, stručnjaka, menadžera, preduzetnika i akademika sa raznovrsnim profilima u stalnim timovima zasnovanim na zadacima ili samoupravljujućim timovima za pružanje obostrane koristi od partnerstva visokog obrazovanja i biznisa .

Ciljna grupa KKI haba na VUM-u su svi zainteresovani akteri za razvoj KKI, uklj. javne i privatne institucije, nevladine organizacije i pojedince koji predstavljaju poslovnu, akademsku ili lokalnu zajednicu i donosioce odluka. Poseban akcenat je stavljen na studente, alumniste i nastavno osoblje.

Centar će se finansijski održavati uglavnom kroz institucionalno finansiranje. VUM će pokriti uobičajene troškove, međutim, za aktivnosti većeg obima ili kupovinu specifične opreme za sprovođenje određenog projekta, hab može tražiti druge vrste finansiranja kao što je projektno finansiranje i naknade i plaćanje usluga.

Funkcionisanje haba nadgleda Savetodavni odbor koji uključuje 3 predstavnika VUM-a različitih kvalifikacija i profila, dok **operativnom delatnošću** rukovodi imenovani koordinator uz podršku različitih stručnjaka u zavisnosti od vrste i specifičnosti radnje koja se biti sprovedena.

Misija KKI haba VUM-a je da podstakne saradnju i promoviše umrežavanje između biznisa, akademske zajednice, lokalnih zajednica i donosilaca odluka kada je u pitanju valorizacija KKI kao pokretača inovacija, rasta i održivog razvoja na regionalnom i lokalnom nivou. Geografski fokus haba su oblasti u kojima VUM nudi svoje nastavne programe – a to su Varna, Dobrič i Sofija, iako se sinergija i valorizacija rezultata traže u drugim oblastima i regionima, kao i na međunarodnom nivou.

Konkretno, cilj KKI haba je:

- ✓ Izgraditi odgovarajuću kombinaciju IKT-, preduzetničkih i specifičnih veština koje će omogućiti studentima da rade i/ili započnu posao u KKI
- ✓ Promovisati interdisciplinarnost integracijom tema vezanih za umetnost i kulturu u poslovno obrazovanje i predmete koji se bave sa poslovanjem u obrazovanju u oblasti umetnosti i kulture
- ✓ Razraditi programe CŽU i karijerno savetovanje za diplomce i profesionalce koji žele da imaju karijeru u KKI
- ✓ Podrška studentima i akademskom osoblju u identifikaciji poslovnih prilika vezanih za KKI i pokretanju poslovanja
- ✓ Angažovati biznis KKI u savetovanju, mentorstvu i prikupljanju sredstava za start-up
- ✓ Angažovati predstavnike akademske zajednice, studente i preduzeća u razvoju organizacionih i marketinških inovacija
- ✓ Razraditi alate i usluge za promovisanje potencijala KKI za stvaranje vrednosti na lokalnom i regionalnom nivou

Za efikasno sprovođenje svojih ciljeva i aktivnosti VUM-ov KKI hab će se oslanjati na materijalnu i nematerijalnu imovinu institucije.

KKI hab će uspostaviti i efikasno održavati mreže i odnose na (i) lokalnom/regionalnom, (ii) nacionalnom i (iii) međunarodnom nivou. To će ga podstaći da postigne svoje ciljeve učenjem o novim trendovima, uvidom u i prepoznavanjem novih mogućnosti.

GRČKA

PROFIL DRŽAVE

Grčka sledi mešoviti model kulturne politike. Vlada je tradicionalno imala privilegovanu intervencionističku ulogu u uspostavljanju i sprovođenju političkih prioriteta za kulturu, posebno u oblasti kulturnog nasleđa, ali i sada sve više u podršci kreativnosti, pristupu i finansijskoj eksploataciji umetnosti.

U okviru ograničenih ukupnih budžeta dostupnih za kulturu, država pruža podršku stvaraocima kroz javne konkurse i kupovinu dela, podršku mobilnosti umetnika (uglavnom u oblasti izvođačkih umetnosti), prevoda književnih dela, subvencija za pozorište, ples i filmske produkcije, književne i druge nagrade i socijalne beneficije kao što su počasne penzije renomiranim umetnicima. Pored toga, i stvaranje infrastrukture za umetnost i kulturni program je u velikoj meri podržano javnim fondovima i njime upravljaju centralne – a donekle i regionalne i lokalne vlasti.

Ukupna odgovornost za politiku u oblasti kulturnog nasleđa i umetnosti u Grčkoj leži na Ministarstvu kulture i sporta. Grčki parlament, neka druga ministarstva i specijalizovana odeljenja takođe učestvuju u kreiranju i sprovođenju politike.

Trenutno, država je i dalje primarni sponzor kulture i umetnosti, jer pruža direktnu podršku ili obezbeđuje akcije i mere koje indirektno podržavaju umetnički rad. Muzeji i galerije gotovo u potpunosti zavise od finansiranja centralne vlade. Dostupni su brojni programi subvencija za individualne umetnike i agencije/organizacije koje deluju u različitim oblastima umetnosti, kao i za kulturni razvoj opština i zajednica.

Od kasnih 2000-ih, fondacije trećeg sektora, kao što su, pre svega, Fondacija Aleksandra Onazisa i Fondacija Stavros Niarhos, vrše značajan uticaj na finansiranje kulture, uglavnom, osnivanjem ili ko-sponzorisanjem velikih kapitalnih projekata i, u manjoj meri podrška umetničkom stvaralaštvu i participaciji. Većina inicijativa je koncentrisana u Atini.

Profesionalno obrazovanje u oblasti umetnosti i kulturnog menadžmenta i je u Grčkoj i dalje vođeno tradicionalnim strukturama. Postoji nekoliko akademskih odeljenja za pozorišne studije, istoriju umetnosti, arheologiju, antropologiju, kulturne i medijske studije, kako u okviru javnih tako i privatnih univerziteta, uklj. i Atinsku školu lepih umetnosti, Odsek lepih umetnosti Univerziteta u Solunu, Narodno pozorište u Atini, Državno pozorište Severne Grčke u Solunu i dr.

Prema Eurostatu (2019), studenti tercijarnog obrazovanja po oblastima obrazovanja iz oblasti kulture predstavljaju oko 15% (113.600 studenata), od svih studenata tercijarnog obrazovanja 62.600 studenata humanističkih nauka, 21.500 studenata (17%) u umetnosti, 5.800 studenata (35%) iz novinarstva i komunikologije i 11.600 studenata (3,5%) iz arhitekture i građevinarstva.

U istoriji programa Evropske prestonice kulture 4 grčka grada dobitnici su ove titule – Atina, kao prva prestonica kulture 1985. godine, Solun 1997, Patras 2006. i Elefsina 2019. godine (odloženo za 2023.), što evidentno govori o bogatoj kulturi zemlje.

OPIS MODELA

Predloženi model je model Centra za inovacije i preduzetništvo „Arhimedes“, jedinice Nacionalnog i Kapodistrijskog univerziteta u Atini (NKUA) koja je počela sa radom u akademskoj 2019-2020 godini. Po ovom modelu, većina grčkih visokoškolskih ustanova zasniva se na razvoju sopstvenog Centra za inovacije i preduzetništvo, na osnovu iskustva i stručnosti Centra „Arhimedes“.

Centar za inovacije i preduzetništvo je stalna jedinica na univerzitetkom nivou, zajednička za sve škole i odeljenja, koja teži da poveže istraživačku zajednicu bilo kog sektora sa industrijom. Istovremeno, centar identifikuje najbolje poslovne ideje unutar univerzitetske zajednice, sa potencijalom za stvaranje startapa. Centar je organizovan u dve kancelarije:

- **Kancelarija za transfer tehnologije** povezuje istraživače sa industrijom, pri čemu se veza između njih razvija u različitim fazama razvoja i eksploatacije intelektualne svojine Univerziteta.
- **Poslovni akcelerator** nudi personalizovane konsultantske usluge, obuku iz preduzetništva, radna mesta za saradnike, kao i mogućnosti mentorstva i umrežavanja sa drugim institucijama u Grčkoj i inostranstvu, sa ciljem da se ubrza poslovni proces od faze ideje do faze tržišta i stvore održiva preduzeća.

Centar ima širok spektar ciljnih grupa koji se kreće od akademske zajednice Kulturno-kreativne škole, Fakulteta prirodnih nauka do Medicinskog fakulteta - od studenta do stalnog ili gostujućeg profesora koji se može prijaviti u Centar.

Centar se finansira iz različitih izvora koji uključuju finansiranje iz budžeta univerziteta, programa EU i Vlade Grčke. Centar se oslanja i na donacije velikih kompanija i banaka.

Na čelu Centra je akademski i naučni savetnik. Kancelarijom za transfer tehnologije i Kancelarijom za poslovne akceleratora upravljaju rukovodilac, izvršna i menadžerska podrška.

Centar se nalazi u zgradi Univerziteta sa kancelarijama za osoblje, sobama za obuku, mentorstvo i aktivnosti umrežavanja, uključujući prostor za rad i sastanke. Centar je opremljen IT infrastrukturom i povezan na NKUA mrežu velike brzine..

Misija centra je da izgradi ekosistem, povezujući univerzitetsko znanje i resurse tržišta, da promovise preduzetništvo zasnovano na transferu znanja i tehnologije, za dobrobit društva.

Cilj Centra je stvaranje ekosistema u kome se ljudi i resursi Univerziteta kombinuju sa ljudima i resursima van Univerziteta kako bi se promovisao razvoj i širenje istraživanja i znanja.

Svim korisnicima se pružaju sledeće usluge:

- ✓ **Koučing:** pošto je svakom preduzetničkom timu dodeljen konsultant koji je takođe odgovoran za sveukupno praćenje napretka tima u strukturiranom procesu obuke. U zavisnosti od potreba svakog tima, koučing je takođe fokusiran na definisanje poslovnog modela, istraživanje potreba tržišta, kreiranje MVP-a, povratnu informaciju o poslovnoj ideji i prezentaciju poslovne ideje (pitch deck), na osnovu individualnih sesija.
- ✓ **Prostor,** uključujući prostor za saradnju i sastanke u očuvanoj neoklasičnoj zgradi u centru Atine, kao i IT infrastruktura.
- ✓ **Obuka:** Strukturisana obuka, kroz seriju radionica po fazi zrelosti. Svaka radionica je orijentisana na praksu, sa konkretnim zadacima izvršenja (deliverables) koje svaki tim mora da preda u datom periodu, što približava svaki tim spremnosti za ulaganje. Nudi se 3-stepeni obrazovni program, na osnovu zrelosti kandidata.
- ✓ **Mentorstvo:** Mentorstvo, uz pristup i povezivanje sa velikim brojem mentora sa različitim poslovnim i/ili akademskim iskustvom, na osnovu procene potreba svakog preduzetničkog tima. Svaki mentor ima poslovno/preduzetničko iskustvo vezano za dotičnu poslovnu ideju ili je u stanju da doprinese rešavanju specifičnih problema dotičnog poslovnog tima, na osnovu mentorstva „jedan na jedan“.
- ✓ **Umrežavanje:** Umrežavanje sa kompanijama i organizacijama koje mogu ubrzati razvoj i komercijalizaciju poslovnih ideja, sa kohortama i alumni članova koji se fokusiraju na *peer-to-peer* ili *alumni-to-junior* pomoć i sa fondovima, preduzetničkim kapitalom i poslovnim anđelima, olakšavajući pristup inicijalnom finansiranju (seed funding).

SRBIJA

PROFIL DRŽAVE

Procvat KKI u Srbiji je novijeg datuma i industrija je rasla organski, bazirajući se na preduzetničkoj hrabrosti, sticanju veština i nastojanju privatnih preduzeća da pronađu klijente ne samo na domaćem, već i na inostranom tržištu.

“Kreativne industrije su značajan sektor u srpskoj ekonomiji sa udelom od 6,8 odsto u BDP-u naše zemlje. Izvoz proizvoda kreativnih industrija porastao je više od 80 odsto u odnosu na 2016. godinu, a broj zaposlenih povećan je za 37 odsto, što pokazuje veliki potencijal ovog sektora, koji raste brže od ostatka privrede. Čak 49 odsto zaposlenih u ovom sektoru čine žene, 45 odsto visokoobrazovani kadar, a 60 odsto populacija od 25 do 45 godina. Kreativne industrije u prvi plan stavljaju intelektualni kapital Srbije i obuhvataju izdavaštvo, štampane medije, grafičku industriju, IT i razvoj softvera, reklamnu, muzičku i filmsku industriju, dizajn, radio i televiziju, advertajzing, modu, stare zanate” (<https://www.srbija.gov.rs/tekst/329887/kreativne-industrije.php>).

Predsednica Vlade Republike Srbije odlučila je da postavi razvoj kreativnih industrija kao jedan od prioriteta Vlade sa ciljem da se podrže:

- brži razvoj sektora uz sistemsku podršku države kroz stalni otvoreni dijalog javnog, privatnog i nevladinog sektora i stručne javnosti;
- dinamičan međusektorski dijalog i saradnja, kao i bolje povezivanje sa drugim granama privrede i privatnim sektorom;
- stvaranje široke platforme za izlazak umetnika, kreativnih stvaralaca i inovatora na međunarodnu scenu i tržište i pristup značajno široj publici i tržištu;
- promocija obrazovanja, otvorenosti, inovativnosti i kreativnosti kao ključnih prednosti naše ekonomije znanja u izgradnji novog imidža Srbije i redefinisanja kulturne diplomatije;
- repozicioniranje Srbije u svetu kao centra za umetničko, kreativno i inovativno stvaralaštvo kako bi što više ljudi dolazilo u našu zemlju da radi, živi, uči i ulaže.

U tom cilju osnovana je i platforma Srbija stvara **- Serbia Creates**. Platforma je novi način predstavljanja naše zemlje koji afirmiše vrednosti savremene Srbije - kreativnost, inovativnost i originalnost. Ovaj novi koncept ima za cilj da prepozna, afirmiše i istakne umetničko i svako kreativno stvaralaštvo i podrži uspeh u oblastima obuhvaćenim ekonomijom zasnovanom na znanju. Pored toga, preduzeto je još nekoliko inicijativa za podršku daljem razvoju kreativnih industrija u Srbiji koje govore u prilog rastuće svesti o potencijalima sektora: otvaranje naučno-tehnoloških parkova u Beogradu, Novom Sadu, Čačku i Nišu, kao i data centri širom Srbije i uvođenje nekoliko specijalizovanih studijskih programa (npr. Master 4.0 – kreativne industrije) na univerzitetima u Beogradu i Kragujevcu i Univerzitetu umetnosti u Beogradu; kao i davanje podsticaja kompanijama u oblasti programiranja; itd (Lazić, 2022: 143-144).

U sektoru dominiraju mikroekonomski subjekti (93%), a najveći broj je registrovan u regionu Beograda.

OPIS MODELA

Predloženi model scenarija je onaj koji stoji iza novog studijskog programa na Fakultetu dramskih umetnosti Univerziteta umetnosti u Beogradu koji se sprovodi od 2019. godine do danas.

Svojevremeno je nastavni kadar Univerziteta umetnosti u Beogradu, kroz saradnju sa privatnim KKI subjektima na različitim projektima, prepoznao potrebe tržišta rada i da ishodne kompetencije diplomiranih studenata ne odgovaraju značajnom broju poslova. profila koji su poslednjih godina postali veoma potrebni i traženi. Osoblje univerziteta se prijavilo za EPIC Mega Grant i dobijena su sredstva koja su omogućila univerzitetu da nabavi opremu neophodnu za novi studijski program.

U toku projekta, univerzitetsko osoblje se često konsultovalo sa ključnim akterima KKI relevantnim za temu igara i vizuelnih efekata za audio-vizuelne medije. Na osnovu tih konsultacija, bili su u mogućnosti da precizno formulišu željene/očekivane kompetencije koje bi diplomirani studenti trebali da imaju kako bi počeli da budu kompetentni da rade na terenu.

Budući da su ovi događaji bili u skladu sa razvojnim strategijama i inicijativama Vlade Republike Srbije, pre svega [Inicijative Digitalna Srbija \(dsi.rs\)](#), univerzitet je uspeo da obezbedi podršku Vlade i resornog ministarstva, obezbeđujući održivost projekat angažovanjem dodatnog nastavnog osoblja i olakšavanjem i ubrzavanjem postupka akreditacije.

Opisano partnerstvo je finansirano iz privatnih i javnih izvora uglavnom obezbeđenih u vidu troškova osoblja uloženi u razvoj i savetovanje programa.

Upravljačka struktura u partnerstvu je prilično ujednačena u smislu da svaka sekcija donosi odluke u svom domenu, bez vodećeg partnera. Ovakva struktura je možda neobična, ali veoma dobro funkcioniše jer je partnerstvo povezano zajedničkim interesima.

Novi studijski program je osnovan pod posebnom katedrom i odgovoran je organima fakulteta i univerziteta. Privatni subjekti odgovaraju svojim odborima i nema preklapanja. Samo u slučaju da se za studente organizuju stručna praksa, majstorski kursevi ili slične aktivnosti, VŠU i privatni partneri moraju međusobno da poštuju procedure i zahteve izveštavanja..

Osnovna vrednost poslovne saradnje VŠU je:

- u omogućavanju daljeg razvoja u oblasti KKI, obezbeđivanjem obučenog, stručnog kadra koji je obrazovan u skladu sa najnovijim industrijskim standardima (koji će se stalno ažurirati tokom realizacije studijskog programa);
- u mnogo boljoj i bržoj zapošljivosti svršenih studenata.

Misija i VŠU i preduzeća koja su uključena je da olakšaju razvoj KKI unapređenjem obrazovanja u ovoj oblasti i na putu je da bude ispunjena.

Novi studijski program je dovoljno inovativan da je doveo do osnivanja nove Katedre za vizuelne efekte, animaciju i umetnost igara.

Infrastrukturu za zajedničke aktivnosti (novi studijski program) obezbeđuju obe strane. Javni partner (univerzitet i nadležno ministarstvo) obezbeđuju učionice, biblioteku i kurseve koji nisu veoma specifični za ovu oblast, kao što su montaža filma, istorija umetnosti itd.

RUMUNIJA

PROFIL DRŽAVE

U Rumuniji su kulturni i kreativni sektori prilično važni za privredu, čak i ako nisu uvek prepoznati kao takvi. Tako na primer, na nivou ekonomije pre pandemije, kulturna i kreativna industrija je doprinela sa 5,93% BDP Rumunije i stvorila 141.000 radnih mesta, što je veći doprinos od zajedno turizma (1,11%) i usluga javne ishrane (1,16%), ili od sektora nekretnina (4,58%).

Za razliku od drugih industrija u zemlji, KKI je uglavnom koncentrisana u Bukureštu. Više od polovine zaposlenih u KKI radi u prestonici i ostvaruje 69,4% ukupnog prometa na nacionalnom nivou. Razlika između Bukurešta i ostalih opština je ogromna: u Bukureštu ima 6 puta više kompanija, 8 puta više zaposlenih i promet je veći 6 puta nego u drugom gradu po veličini - Kluž-Napoki. Ako pogledamo najprofitabilnije KKI, iznenađujući podaci se pojavljuju u svakom okrugu - Bukurešt je prestonica radija, Jaši — Interneta, Temišvar —grad gejmera, Kluž - grad spektakla , Brašov - grad muzeja i Ilfov - filmski grad.

U kontekstu EU, Rumunija sada posvećuje punu pažnju kreativnosti i inovacijama kako bi kroz obrazovanje na svim nivoima identifikovala izlaz iz trenutnog ćorsokaka u kome se nalazi. U tom smislu, aktivnosti koje se izvode uglavnom se odnose na podsticanje i podršku kreativnosti u procesu celoživotnog učenja koje kombinuju teoriju i praksu, pretvarajući škole i univerzitete u mesta gde se studenti i nastavnici bave kreativnim razmišljanjem i učenjem kroz specifične prakse. KKI biznisi takođe treba da transformišu poslove u mestima učenja, promovišu snažan, nezavisan i raznolik kulturni sektor koji može da podrži međukulturni dijalog, da podrži naučna istraživanja koja stimulišu inovacije i identifikuju procese i alate za generisanje originalnih i kreativnih koncepata.

Kratke činjenice koje odražavaju trenutnu stvarnost KKI u Rumuniji:

- ✓ Jedina kompanija koja se bavi filmskom industrijom u Rumuniji je Kodak Film;
- ✓ 74% stanovništva u Rumuniji nikada ne ide u bioskop;
- ✓ Nedostatak vizuelnog obrazovanja i znanja iz oblasti kulture u široj javnosti;
- ✓ Većina umetnika iz oblasti vizuelnih umetnosti okreće se drugim oblastima gde mogu da ostvare veći profit, od kojih je jedna oglašavanje;
- ✓ Vizuelna umetnost/umetnost i zanati – visoki troškovi zakupa prostora;
- ✓ Većina kolekcionara vizuelnih umetnosti je iz inostranstva, a u Rumuniji su poslednjih godina glavni akteri umetničkih akvizicija banke;

Prekretnica za razvoj KKI u Rumuniji se očigledno dogodila 2013. godine, kada su na osnovu opsežnog participativnog procesa (www.cdi2020.ro) formulisani prioriteti pametne specijalizacije na nacionalnom nivou. Uvršteni su u Nacionalnu strategiju istraživanja, razvoja i inovacija 2014-2020. Istovremeno, većina rumunskih regiona razvila je svoje regionalne inovacijske strategije za ciklus finansiranja koji je završen 2020. Trenutno se istraživačke aktivnosti takođe regulišu i finansiraju na osnovu Nacionalne strategije za istraživanje, inovacije i pametnu specijalizaciju (SNCISI) za period od 2022-2027.

Delatnosti koje se u KKI definišu kao vizuelna umetnost ili umetnost i zanati su zapravo najmanje prisutne u rumunskom ekonomskom kontekstu najverovatnije zato što je proizvode koji nastaju iz aktivnosti ovih kreativnih sektora mnogo teže prodati. Stručnjaci prave razliku između „uzvodnih“ kreativnih aktivnosti, kao što su vizuelne umetnosti, i „nizvodnih“ aktivnosti koje su mnogo bliži stvarnom stanju na tržištu i imaju neposrednu komercijalnu primenu, tj. prenosivi su i imaju potencijal za ekonomiju obima, kao što su medijske aktivnosti: bioskop, TV, radio ili oglašavanje. I sa stanovišta broja kompanija i sa stanovišta prometa, kreativnim industrijama u Rumuniji dominiraju oni sektori sa brzom komercijalnom primenom (nizvodne aktivnosti).

Prema broju kompanija aktivnih u kreativnim industrijama, može se primetiti da je najviše privrednih subjekata aktivno u oblastima oglašavanja - 4.194 kompanije, odnosno softvera, IT - 4.167. Obe oblasti imaju veoma visok stepen brze komercijalizacije, što doprinosi atraktivnosti ovih industrija kako za preduzetnike tako i za potencijalne zaposlene. Sa druge strane, druge oblasti kreativne delatnosti: tipografija, uređivanje, prevođenje broje 2.216 preduzeća, mediji - 1.818 preduzeća i arhitektura 1.577 preduzeća.

Za razliku od drugih industrija u zemlji, KKI su uglavnom koncentrisani u Bukureštu. U Bukureštu ima 16.398 registrovanih preduzeća specijalizovanih za kreativne delatnosti, što čini približno 12,5% ukupnih privrednih subjekata u ovom gradu. Što se tiče kumulativnog prometa, kreativne industrije su dostigle približno 19 milijardi RON u 2013. U poređenju sa ukupnim prometom, tokom iste godine, vrednosni doprinos kreativnih industrija bio je manji od brojčanog i predstavljao je samo 10,3%.

Region Bukurešt – Ilfov zauzima 18. mesto od 253 evropska regiona po najvećem udelu zaposlenih u kreativnim industrijama u poređenju sa drugim privrednim sektorima.

U Rumuniji se istraživačka delatnost odvija uglavnom na specijalizovanim univerzitetima, koji obično saraduju sa najviše 10 velikih kompanija. Za referentnu oblast umetnosti i zanata unutar KKI postoje relevantni univerziteti – npr. Univerzitet u Bukureštu, Nacionalni univerzitet umetnosti u Bukureštu, Univerzitet za arhitekturu i urbanizam Jon Minku. Još jedna karakteristika KKI u Rumuniji je koncentrisanje istraživačkih kapaciteta u regionu Bukurešt-Ilfov, posebno u okviru univerziteta sa odeljenjima za dizajn, marketing, arhitekturu.

Trenutno postoje 63 studijska programa, diplomskih, magistarskih ili doktorskih sa direktnom i neposrednom primenom u KKI. Ukupno, u regionu Bukurešt-Ilfov postoji veliki broj fasilitatora – oko 65 pružalaca znanja, od kojih su većina univerziteti koji nude diplomske, magistarske ili doktorske programe, oko 15 centara, poslovnih akceleratora, profesionalnih udruženja i udruženja poslodavaca, plus više od 30 multinacionalnih kompanija koje doprinose stručnom osposobljavanju radne snage za specijalizaciju koja još nije obuhvaćena formalnim obrazovanjem.

Paradigma trostrukog heliksa primenjuje se na tehnološki transfer i inovacije, a posebno na inovativni koncept klastera. Da bi došlo do tehnološkog transfera i inovacija neophodno je učešće više kategorija aktera i fasilitatora (1) univerziteta, istraživačkih instituta, centara za stručno usavršavanje koji predstavljaju ponudu inovativnih proizvoda, procesa i usluga; (2) Industrija i MSP, uključujući start-up i spin-off kompanije, koji predstavljaju potražnju za inovacijama i treba da odrede i apsorbuju ponudu kreativaca; (3) Organa nadležnosti za omogućavanje inovativnih procesa moraju biti masovno uključeni u proces. Međutim, situacija u Rumuniji je drugačija, gde je realnost pokazala da ova tri partnera unutar modela trostrukog heliksa ne saraduju, štaviše, nemaju dodirnih tačaka i ne mogu da razgovaraju jedni sa drugima. Kao rezultat toga, neophodno je prilagoditi model trostrukog heliksa i transformisati ga u model „deteline sa četiri lista“, a četvrtog aktera predstavljaju katalizatorske organizacije koje su specijalizovani subjekti u oblasti tehnološkog transfera i inovacija i konsultantske kompanije. Konačno, uticaj istraživačkih institucija i univerziteta, kao stubova izvrsnosti, mogao bi se pokazati kao odlučujući.

OPIS MODELA

Odsek za dizajn UNArte-a integriše svoje studente, tokom perioda prakse, u kompanije koje odgovaraju profilu za koji se studenti obrazuju: dizajn proizvoda, grafički dizajn i dizajn životne sredine. Tokom semestra pozivaju se i kompanije iz različitih oblasti, ne nužno iz kreativnih oblasti, ali one kompanije za koje je važna integracija dizajnerske komponente. **Ipak, ne postoji odgovarajuća interna struktura unutar univerziteta koja bi koordinisala moguću saradnju između poslovnog okruženja i diplomiranih studenata.**

Stoga, trenutno predloženi model partnerstva razmatra nastavak i proširenje specifične saradnje između univerziteta i poslovnog okruženja, koja se u velikoj meri oslanja na učešće i kontakte nastavnog osoblja i saradnika (koji su vremenom postali direktni korisnici usluga diplomiranih studenata). Ovaj model nije institucionalizovan, barem ne trenutno, u smislu da ne može biti sastavni deo studijske ponude jednog umetničkog fakulteta.

Možemo konstatovati da je u slučaju umetničkog obrazovanja u Rumuniji, odnosno u slučaju pripreme studenata za profesionalnu integraciju u privredno okruženje, model „tačne“ saradnje sa različitim subjektima, van univerziteta mnogo korisniji od stvaranja institucionalizovane unutrašnje strukture. Prednosti ove vrste pristupa su očigledne:

- spoljašnje okruženje je mnogo dinamičnije;
- spoljašnje okruženje je direktno povezano sa tržištem i sa njegovim potrebama;
- spoljašnje okruženje mnogo efikasnije komunicira sa ekonomskim okruženjem;
- spoljašnje okruženje se brže prilagođava promenama;
- spoljašnje okruženje je adekvatnije finansirano od strane državnih institucija;
- spoljašnje okruženje nudi naprednije uslove, sa tehnološke tačke gledišta, za razliku od državnih institucija;
- spoljašnje okruženje proizvodi brze i relevantne povratne informacije za studente i diplomirane studente.

Prednost ovakvog tipa saradnje i partnerstva je u stalnom pristupu stvarnom tržištu, koje verno i brzo može da pokaže mesto koje diplomirani student iz oblasti umetničkih studija može da zauzme u celini aktuelnih privrednih aktivnosti.

Misija UNArte-a je da uvek bude u kontaktu sa ovim živim organizmom, da podržava i podstiče saradnju, da marljivo promoviše visok stepen akademskih veština za svoje studente kako bi oni postali poželjne snage ove saradnje i partnerstva. Stoga je **vizija** univerziteta kada je u pitanju partnerstvo VŠU-industrija da što je moguće više diverzifikuje saradnju sa eksternim okruženjem univerziteta, tj. sa kompanijama, alumnistima koji razvijaju sopstvene biznise, udruženjima, organizacijama, profesionalnim udruženjima, nezavisnim radnim platformama, individualnim radionicama i studijama, velikim kompanijama, organima vlasti u oblasti finansiranja startapa, čak i javne uprave, kako bi se dobila vernija prezentacija stvarnih opcija na tržištu. Još jedan orijentir koji treba razmotriti je uspostavljanje saradnje sa drugim univerzitetima umetnosti u Rumuniji, što zauzvrat može značajno da doprinese mreži partnerstava kroz veze koje imaju u oblastima kojima se bave, međuuniverzitetskih takmičenja, uz podršku lokalnih kompanija kao jedan od uspešnih primera. Istovremeno, UNArte učestvuje u mnogim nacionalnim inicijativama za promociju umetnosti i svih njenih kompleksnosti.

Tada organizaciona struktura UNArte može da opstane. Finansiranje će takođe obezbediti univerzitet, jedini uslov koji univerzitet mora da ispuni je da bude u stalnom kontaktu sa predstavnicima ovih subjekata, da stimuliše efemerne „strukture“ saradnje, koje se pravovremeno mogu primeniti na konkretne projekte. U stvari, jedina održiva struktura koju univerzitet može da predloži jeste jedan od specifičnih „projekata“, koji po svojoj specifičnosti odgovaraju trenutnim potrebama studenata, a na te potrebe mogu najbolje odgovoriti uključeni partneri.

Kao rezultat ovog modela, i studenti i nastavnici imaju koristi od iskustava učenja koja se kontinuirano prilagođavaju svemu što je novo i aktivno na tržištu, stvarajući tako metodologije za brzo prilagođavanje nastavnog plana i programa potrebama tržišta. U tom smislu, razmena iskustva i korelacija između teorijskih kurseva i praktičnog iskustva su prava korist koju uživa cela zajednica, a krajnji rezultat je bolji nastavnik, bolji student, vidljiv ekonomski rezultat.

PORTUGAL

PROFIL DRŽAVE

Kulturni i kreativni sektor je jedan od najdinamičnijih sektora portugalske privrede koji doprinosi otvaranju radnih mesta, inovacijama, društvenom razvoju i promociji imidža zemlje širom sveta. Kulturne i kreativne industrije su takođe dragoceno društveno dobro zbog svog kapaciteta da generišu pozitivne promene u društvu i za društvo, doprinoseći istovremeno individualnom i kolektivnom blagostanju i povećavajući otpornost na krize.

U Portugalu se širom zemlje održavaju različiti festivali filma, muzike, pozorišta, književnosti i vizuelnih umetnosti. Poslednjih godina, kulturne i kreativne karakteristike Portugala su podstaknute akcijama kao što je Evropska prestonica kulture, inicijativa Evropske unije koja nastoji da promovise grad u Evropi godinu dana, dajući gradu priliku da pokaže svoju kulturu i način života i unapređenje međukulturalnog razumevanja među građanima EU. Lisabon (1994), Porto (2001), Gimaraes (2012) i Evora (2027) su portugalski gradovi koji su već izabrani da učestvuju u ovom projektu.

U Portugalu je ekonomski doprinos kulturnog i kreativnog sektora sukcesivno potcenjen zbog poteškoća i ograničenja u razgraničenju i statističkom merenju uticaja aktivnosti koje ga čine. Jedna od retkih studija razvijenih sa ovim ciljem, pokazala je da su kulturne industrije poslednjih godina u Portugalu registrovale opšti trend stabilizacije bruto dodate vrednosti, ali i smanjenja zaposlenosti, iako sa značajnim razlikama u zavisnosti od oblasti delatnosti. Postepena afirmacija Portugala kao destinacije kulturnog turizma takođe se ogleda u porastu, kako u pogledu zapošljavanja, tako i u bruto dodatoj vrednosti (*Sociedade de Consultores Augusto Mateus & Associados, 2016*).

U Portugalu, pametna specijalizacija je ključna za strategiju unapređenja ekonomskog rasta i konkurentnosti. To uključuje saradnju sa zainteresovanim stranama iz akademske zajednice, industrije i vlade koji rade zajedno na identifikaciji prioritarnih oblasti za ulaganja i razvoju mape puta za inovacije i ekonomski razvoj.

Takođe često uključuje iskorištavanje snaga visokoškolskih institucija, posebno u istraživanju i transferu znanja, kako bi se pokrenule inovacije i promovisala saradnja između akademske zajednice i industrije.

Rezultati projekta „Visoko obrazovanje za pametnu specijalizaciju“ koji je imao za cilj razumevanje uticaja VŠU na dizajniranje i implementaciju strategija pametne specijalizacije (S3), istovremeno pomažući u izgradnji partnerstava sa regionalnim vlastima odgovornim za ove strategije, doveli su do zaključka da VŠU moraju da prevaziđu razna unutrašnja i spoljašnja ograničenja (*Pinto, Nogueira & Edwards, 2021*). Ova ograničenja uključuju, na primer, na spoljašnjem nivou, regionalne asimetrije koje treba rešiti kroz politike zasnovane na lokaciji, nedostatak inovacijske kulture i saradnje, preteranu birokratiju ESIF-a i propušten zamah u S3 regionalnom angažovanju. Interna ograničenja za VŠU uključuju, na primer, poteškoće u povećanju ograničenih finansijskih sredstava, privlačenju i zadržavanju talenata, evaluaciji i veštinama koje ne ispunjavaju zahteve S3 transformacije.

Saradnja između VŠU i poslovnih subjekata u Portugalu se razvija uz kontinuirane napore da se promoviše ta saradnja između VŠU i preduzeća (Muros et al., 2017; Pinto, Nogueira & Edwards, 2021). Istraživanje (Muros et al., 2017) sprovedeno u Portugalu na osnovu perspektive visokoškolskih ustanova (VŠU) o saradnji univerziteta i preduzeća, imalo je za cilj da se izmeri percepcija ispitanika o njihovim naporima u saradnji, preprekama, pokretačima, mehanizmima podrške i percepciji sposobnosti. Rezultati studije identifikovali su četrnaest glavnih aktivnosti saradnje između VŠU-a i poslovne saradnje koje su prepoznate i kategorisane u obrazovanje, istraživanje, valorizaciju i upravljanje. Rezultati studije identifikovali su četrnaest glavnih aktivnosti saradnje između VŠU i biznisa koje su prepoznate i kategorisane u obrazovanje, istraživanje, valorizaciju i upravljanje (Muros et al., 2017). Što se tiče obrazovanja, prepoznate aktivnosti uključuju ko-dizajn nastavnog programa, pripremu kurikuluma, mobilnost, programe dualnog obrazovanja i doživotno učenje za ljude koji su već na tržištu rada. Što se tiče istraživanja, aktivnosti uključuju zajedničko istraživanje i razvoj, konsultacije sa preduzećima i mobilnost profesionalaca. Aktivnosti saradnje VŠU i biznisa u vezi sa valorizacijom uključuju komercijalizaciju rezultata istraživanja i razvoja, akademsko preduzetništvo i preduzetništvo studenata. Konačno, aktivnosti saradnje VŠU i biznisa u vezi sa upravljanjem uključuju menadžment, zajedničke resurse i podršku industriji. U studiji se takođe ističe da je u Portugalu najznačajnija prepreka univerzitetsko-poslovnoj saradnji nedovoljno posvećivanje radnog vremena aktivnostima saradnje sa firmama u okviru univerziteta zbog opšte percepcije da je rad sa industrijom manje vredan od drugih akademskih aktivnosti kao što je objavljivanje radova. Ostale prepreke se odnose na nedostatak finansiranja saradnje od strane preduzeća, univerziteta i vlade, birokratiju u vezi sa saradnjom VŠU i biznisa, različite brzine rada između univerziteta i preduzeća i nedostatak svesti preduzeća o univerzitetskim istraživačkim aktivnostima (Muros et al., 2017).

Preduzetničko obrazovanje se podstiče u portugalskim VŠU od ranih 2000-ih, mada je prvi kurs o preduzetništvu bio dostupan već 1990-ih. U Portugalu je 2003. godina označila prekretnicu za preduzetničko obrazovanje, a već tokom školske 2004/2005. godine je postojalo 27 kurseva preduzetništva. Od tada, univerziteti i više škole su nastavili da proširuju svoju ponudu preduzetničkih programa, posebno na višim nivoima studija. Uprkos ovim izuzetnim dostignućima, potrebno je da se obrazovne politike dalje razvijaju i da se prave pomaci ka većoj konkurentnosti, inovativnosti i preduzetništvu.

Važnost uspostavljanja partnerstava sa drugim tipovima institucija radi obezbeđivanja neophodnih resursa i podrške za maksimiziranje potencijala novih preduzetnika odavno je prepoznata i percipirana kao kritična u akcijama VŠU ka promovisanju preduzetništva. Inkubator i startup programi su se pojavili izvan univerzitetskog sistema, a ova partnerstva su proširila potrebnu ponudu za preduzetničke projekte koji se šire izvan obrazovnog sistema (Redford, s/d).

Uprkos pozitivnim pomacima u saradnji između univerziteta i biznisa, još uvek ima prostora za unapređenje tih saradnji u Portugalu i rada na tome da se u potpunosti realizuju potencijali tih saradnji uz pokretanje ekonomskog rasta i inovacija. Kroz ovakve saradnje mogu se generisati nove ideje i inovacije i prevesti u komercijalne prilike koje pokreću ekonomski rast i povećavaju konkurentnost regiona ili zemlje.

Portugalska agencija za globalnu trgovinu i investicije – AICEP, je vladina organizacija posvećena stvaranju poslovnog okruženja fokusiranog na konkurentnost i doprinos globalizaciji portugalske privrede, i bila je jedan od najznačajnijih i najinterventivnijih subjekata ko je primenjivao taj scenario.

AICEP je bio odgovoran za jačanje portugalskih KKI: kroz objavljivanje dokumenata u kojima se dokazuje važnost KKI u Portugalu (AICEP, 2019), važnost ljudskog faktora (AICEP, 2022) i kako građani Portugala mogu pristupiti vladinim mehanizmima za sprovođenje inicijativa za preduzetništvo (AICEP, 2020); ili, kroz prisustvo na značajnom broju međunarodnih događaja, promovišući portugalske KKI (AICEP 2023). Takođe vredi istaći rad koji je obavio AMAL (Comunidade Intermunicipal do Algarve), u obliku Vodiča za preduzetnike za kulturne i kreativne industrije - važnu prekretnicu ka podizanju svesti o važnosti, ka razvoju, ka jačanju i uspehu preduzetničkih praksi u KKI u Portugalu.

Jedna od inicijativa usmerenih na povećanje vrednosti kulturnih i kreativnih industrija u međunarodnim akcijama bila je stvaranje brenda Inspiring Portugal od strane AICEP-a, sa namerom da ovom sektoru obezbedi sopstveni identitet.

Postoje i druge institucije koje uspešno podržavaju razvoj i promociju različitih oblasti portugalskih KKI.

OPIS MODELA

Model poslovnog partnerstva između VŠU i biznisa za Portugal delimično uzima u obzir praksu Univerziteta Portukalense (UPT), ali i doprinose odabrane grupe portugalskih stručnjaka u KKI dobijene putem fokus grupa i istraživanja o poslovnoj saradnji sa VŠU.

Model predlaže osnivanje inkubatora – centra za podršku preduzetništvu u oblastima koje čine obrazovnu ponudu Univerziteta, uključujući menadžment, tehnologiju, umetnost, arhitekturu, turizam, nasleđe i kulturu. Ovaj inkubator je hab koji ujedinjuje predstavnike različitih katedri i odeljenja, osnovanih u okviru Univerziteta, istovremeno blisko saradujući sa širokom mrežom partnerskih kompanija i organizacija.

Inkubator podržava i koristi politiku aktivnog odnosa Univerziteta sa poslovnim svetom koja se ogleda u promociji stažiranja, seminara, radionica i otvorenih kurseva, specijalizovanih obuka na nivou kurseva bez diplome, itd.

Inkubatoru će biti poveren rad u tri faze podrške preduzetnicima i preduzećima:

i. **Predinkubacija** – faza konsolidacije poslovne ideje i analize tehničke i ekonomsko-finansijske isplativosti projekta, koja prethodi pravnom konstituisanju preduzeća;

ii. **Inkubacija** – faza instalacije i implementacije projekta ili razvoj već postojećeg projekta (podrazumevajući, u ovom slučaju, karakter procesa ubrzanja);

iii. **Postinkubacija** – faza razvoja poslovanja koja se započinje nakon dostizanja potrebne zrelosti za održivi razvoj van okruženja inkubatora.

Aktivnost inkubatora će biti dopunjena Kancelarijom za podršku studentima Univerziteta koja ima za cilj, između ostalog, da doprinese uspehu profesionalne integracije i približi studente tržištu rada.

Inkubator radi pod direktnim potkorniteljstvom Rektorata, a imenuje se direktor odgovoran za praćenje aktivnosti Inkubatora. Inkubator se sastoji od Komisije za procenu, odgovorne za procenu potencijala projekata i procenu preduzetničkog kapaciteta promotera i Savetodavnog odbora koji će pružiti mentorstvo i neophodnu podršku u pokretanju projekata, promovisanju programa obuke, olakšavanju pristupa investitorima i pružanju tehničke podrške.

Misija inkubatora je da preduzetnicima i/ili kompanijama sa inovativnim poslovnim idejama pruži specijalizovane uslove i usluge hostovanja, ojačavajući njihov kapacitet za rast i podstičući ekonomsku i finansijsku održivost i konkurentnost primljenih kompanija.

Glavni cilj inkubatora je da podrži inovativne projekte sa velikim potencijalom rasta i po mogućnosti regionalnog i nacionalnog karaktera, koji pretpostavljaju podizanje profila kompanije (pojedinačno, ili kolektivno lice legalno konstituisano i primljeno kao inkubator). Kompanije koje su već osnovane, ali sa najviše tri godine postojanja i dokazanom aktivnošću na dan podnošenja prijave, takođe mogu da se prijave za ubrzanje, sazrevanje ili internacionalizaciju svog poslovanja.

Inkubator nudi sledeće usluge:

✓ **Mentorisanje i savetovanje** – Preduzetnici mogu dobiti, na početku i tokom implementacije svog projekta, konsultacije i uputstva od iskusnih mentora koji pružaju savete i uvid u strategije i poslovne modele, identifikaciju tržišta, poslovnu misiju, razvoj proizvoda, marketing, finansije, internacionalizaciju i druge relevantne teme.

✓ **Specifična naučna i tehnička podrška** – podrška istraživanjima, aktivnostima tehnološkog razvoja i podrška izradi prototipa, kao i obezbeđivanje opreme i alata neophodnih za izradu prototipa.

✓ **Obuka i izgradnja kapaciteta** – uglavnom kroz programe obuke, kao što su vebinari, kursevi i radionice, kako bi se pomoglo preduzetnicima da steknu veštine neophodne za uspeh njihovog poslovanja.

✓ **Pristup mogućnostima finansiranja** – podrška u pristupu investicionim programima, investitorima ili drugim oblicima prikupljanja sredstava za pokretanje i razvoj poslovanja.

✓ **Administrativne usluge**

✓ **Računovodstvena podrška**

✓ **Pravna podrška**

✓ **Marketing i komunikacione usluge** – uključujući promociju poslovanja kroz komunikacione kanale VŠU, kao i promociju događaja i akcija umrežavanja.

Neke usluge mogu biti pružene besplatno ili uz plaćanje VŠU i drugih eksternih subjekata.

Reference

Compendium of Cultural Policies and Trends. (2020). Retrieved from: <https://www.culturalpolicies.net/database/search-by-country/country-profile/?id=6>

Кирилова, Е., & Попов, Б. (2022, October 25). Големите дисбаланси в културата. Investor.BG. Retrieved from <https://www.investor.bg/a/555-izkustvo-i-kultura/362677-golemite-disbalansi-v-kulturata>

Creative Industries - Get to know Serbia. The Government of the Republic of Serbia <https://www.srbija.gov.rs/tekst/329887/kreativne-industrije.php>

Costis Dallas, "(Greece)" in, Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe, XXth edition 20XX. Retrieved from: <http://www.culturalpolicies.net>, ISSN: 2222-7334.

https://en.unesco.org/creativity/sites/creativity/files/periodic_reports/files/2016_greece_quadrennial_periodic_report_on_2005_unesco_convention_final.29.11.2016.pdf

<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10177894/KS-01-19-712-EN-N.pdf/915f828b-daae-1KKa-ba54-a87e90d6b68b>

ELSTAT, SURVEY ON CULTURAL ACTIVITIES OF THE MINISTRY OF CULTURE AND SPORTS, 2020. Retrieved from <https://www.statistics.gr/documents/20181/0880648d-38e5-9fa4-c670-6aa1b5630efd>

<https://www.tovima.gr/2021/05/18/international/elstat-greek-companies-managed-through-in-q1/>

Lazić, Milena (2022) *Creative industries as a driver of innovations and competitiveness: global and national overview*. In: *Nauka i inovacije kao pokretači privrednog razvoja*. Institut ekonomskih nauka, Beograd, pp. 129-148. ISBN 978-86-89465-71-6

<https://www.srbija.gov.rs/tekst/en/130164/creative-industries.php>

Muros, V. G., Baaken, T., Silva, P., Ferreira, A., Davey, T., Meerman, A., Orazbayeva, B., Troutt, M. P. & Melonari, M. (2017). State of University Business Cooperation PORTUGAL. European Commission. Available at: <https://www.ub-cooperation.eu/index/reports>

Pinto, H., Nogueira, C. & Edwards, J. (2021). Higher Education and Smart Specialisation in Portugal. European Commission. EUR 30609 EN. Luxembourg: Publications Office of the European Union,.

Redford, D. (s/d). Entrepreneurship Education in Higher Education in Portugal. Direção Geral do Ensino Superior. AKKessed at: <https://www.dges.gov.pt/en/pagina/entrepreneurship-education-higher-education-portugal>

Pune verzije predloženih modela dostupne su na

www.fenice-project.eu

Podrška Evropske komisije za izradu ove publikacije ne predstavlja potvrdu sadržaja koji odražava stavove samo autora, a Komisija se ne može smatrati odgovornom za bilo kakvu upotrebu informacija sadržanih u njoj.